

University of Tabriz

Contemporary Comparative Legal Studies

Online ISSN: 2821-0514

Volum: 14 Issue: 32

Autumn 2023

Article Type: Research Article

Pages: 65-96

A Comparative Study of Extended Civil Sources in the Legal System of England, Ireland and Iran

Hossein Sobhani¹ | Behzad Razavifard²

1. Ph.D. Candidate in Criminal Law and Criminology, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran
hemmmmat.ebrahim@gmail.com
2. Associate Professor of Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran
bzoudlaw.110@gmail.com

Abstract

Globalization led to the removal of borders, and as a result, new forms of crime came to the fore; furthermore, new tools to deal with it were also established in legal systems. Among these institutions, which are often used to deal with transnational organized crimes, is extended civil confiscation. The extended civil confiscation system of England and Ireland are among the leading legal systems in this field. In Iran's legal system, the "law on dealing with the property of ministers and employees approved in 1337", the "law on amending the anti-money laundering law approved in 1397" and the "law on adding articles to the law on the implementation of the forty-ninth principle (49) approved in 1399" are the closest system in Iran's legal system. Confiscation by the extended civil confiscation system is considerable. In this study, for the purpose of optimization of the legal system governing the confiscation of property related to crime in the Republic of Iran, with a comparative view, the components of the extended civil confiscation system in the legal systems of England and Ireland are described, and based on the resulting approach, effective suggestions for the purpose of reforming the laws governing the property related to crime are offered. In the comparative approach, "criminal behavior", "reduction of the value of evidence" and "revolutionary revolution" are considered three components of extended civil confiscation. Ambiguity in the "Equality of Arms Standard" in the issue of the method of proof, ambiguity in "Reduction of Probative Evidence" and lack of "Necessary Provisional Agreements" to optimize the implementation of extended civil confiscation can be counted among the damages of the legal system governing extended civil confiscation in Iran's legal system. It should be noted that this research was conducted with a descriptive-analytical method and uses the library method in collecting sources.

Keywords: Components of extended civil confiscation, England, Ireland, Iran.

Received: 2022/08/03 Received in revised form: 2023/02/19 Accepted: 2023/03/19 Published: 2023/03/19

DOI: 10.22034/LAW.2023.52887.3158

Publisher: University of Tabriz

Tabrizulaw@gmail.com

مطالعه تطبیقی نظام مصادره مبسوط مدنی

در حقوق انگلستان، ایرلند و ایران

حسین سبحانی^۱ | بهزاد رضوی فرد^۲

۱. دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران hemmmat.ebrahim@gmail.com

۲. دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی تهران، ایران bzoudlaw.110@gmail.com

چکیده

جهانی‌شدن منجر به حذف مرزها شد و در پی آن اشکال نوین جرایم به‌منصه ظهور رسید. در مقابل، ابزارهای نوین مبارزه با آن نیز در نظام‌های حقوقی تأسیس شد؛ از جمله آنها، نهادهایی همچون مصادره مبسوط مدنی است که اغلب برای مقابله با جرایم سازمان‌یافته از قبیل پولشویی به کار گرفته شد. مصادره مبسوط مدنی در نظام حقوقی انگلستان و ایرلند، نمونه نظام‌های حقوقی پیشرو در این عرصه محسوب می‌شود. در نظام حقوقی ایران نیز در «قانون مربوط به رسیدگی به دارایی وزراء و کارمندان مصوب ۱۳۳۷»، «قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۹۷» و «قانون الحاق موادی به قانون نحوه اجرای اصل چهل و نهم (۴۹) مصوب ۱۳۹۹» نزدیک‌ترین نظام مصادره به نظام مصادره مبسوط مدنی قابل ملاحظه است. در این پژوهش به هدف آسیب‌شناسی و بهینه‌سازی نظام حقوقی حاکم بر مصادره اموال مرتبط با جرم در جمهوری اسلامی ایران با نگاهی تطبیقی، مؤلفه‌های نظام مصادره مبسوط مدنی در نظام‌های حقوقی انگلستان و ایرلند تشریح می‌شود و مبتنی بر رهیافت حاصله، نظام حقوقی ایران مورد سنجش و آسیب‌شناسی قرار می‌گیرد تا از این رهگذر، با هدف اصلاح قوانین حاکم بر عرصه اموال مرتبط با جرم، پیشنهادهایی کارآمد ارائه گردد. در رهیافت تطبیقی، «الگوی رفتاری مجرمانه»، «کاهش ارزش ادله اثباتی (ادله اثباتی مخففه)» و «انقلاب دعوی» سه مؤلفه مصادره مبسوط مدنی محسوب می‌شوند. ابهام در «استاندارد برابری سلاح‌ها» در موضوع طریق اثبات، ابهام در «کاهش ادله اثباتی» و فقدان «قرارهای تمهیدی لازم» جهت بهینه‌سازی اجرای مصادره مبسوط مدنی را می‌توان از آسیب‌های نظام حقوقی حاکم بر مصادره مبسوط مدنی در نظام حقوقی ایران برشمرد. شایان ذکر است که این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی انجام شده و در جمع‌آوری منابع از روش کتابخانه‌ای بهره برده شده است.

واژگان کلیدی: انگلستان، ایران، ایرلند، مؤلفه‌های مصادره مبسوط مدنی.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۱۲ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۱۱/۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۸ تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۷/۰۸

DOI: 10.22034/LAW.2023.52887.3158

Tabrizulaw@gmail.com

ناشر: دانشگاه تبریز

مقدمه

امنیت نظام اقتصادی، هدف غایی نظام جرایم اقتصادی^۱ و مصادره، مقابله با هدف غایی مجرمان اقتصادی است؛ در این میان مصادره به عنوان یک ابزار بازدارنده و مانع از پولشویی است.^۲ پولشویی ابزار مشروع جلوه دادن عواید حاصل از جرم است؛^۳ از این رو، بازدارندگی مصادره در قیاس با سایر مجازات‌ها بیشتر است،^۴ زیرا کاهش منافع حاصل از جرم، ریسک آن را بیشتر از منافع آن می‌کند؛ لذا احتمال عدم منفعت از جرم می‌تواند مجرمان را از ارتکاب جرم بازدارد.^۵

«مصادره مبسوط»^۶ یکی از اشکال مدرن و توسعه یافته مصادره است که در مقابله با جرایم سازمان یافته فراملی، تمسک به آن در سیاست‌زدایی کشورها گسترش یافته است.^۷

اثبات رابطه مال و جرم و محکومیت مجرم، شرط اساسی در مصادره سنتی در دادرسی کیفری است؛ اما در عمل، تحصیل ادله کافی در این مورد امری بسیار دشوار است. در نتیجه «مصادره مبسوط» ظهور یافت به این صورت که اگر مظنون به جهت منافع مالی مرتکب جرایم خاصی گردد، فرض بر این است که اموال بیشتری وجود دارد که منشأ آن مجرمانه است؛ لذا مصادره مبسوط به اموالی غیر از اموالی که مستقیماً مرتبط با جرم است، تسری می‌یابد. این نوع مصادره ابتدا از جرایم مواد مخدر و جرایم سازمان یافته آغاز شد و سپس به حوزه جرایم تروریستی و جرایم کلان اقتصادی تسری یافت که به مصادره مبسوط کیفری تعبیر می‌شود. در کنار این نوع مصادره^۸ که می‌تواند در نبود محکومیت کیفری به اجرا

۱. مجتبی نورزاد، *جرایم اقتصادی در حقوق کیفری ایران*، (تهران: انتشارات جنگل، جاودانه، چ ۲، ۱۳۸۹)، ص ۶۶.

2. Stefan D. Cassella; Asset Recovery: The American Experience that Appeared in Eucrim, (The European Criminal Law Associations' Forum 3/2013), pp. 98-103.

۳. محمدرضا ساکی، *حقوق کیفری اقتصادی*، (تهران: انتشارات جنگل، چ ۲، ۱۳۹۰)، ص ۱۲۰.

۴. مؤسسه موج، *سیاست‌های ضد فساد در آسیا و اقیانوسیه* (ترجمه)، (تهران: نشر مرکز پژوهش‌های مجلس، چ ۱، ۱۳۸۹)، ص ۸۲.

5. Fatf; Best Practices on Confiscation (Recommendations 4 and 38 and a Framework for Ongoing Work on Asset Recovery (Published by Press FATF; 2012), p. 1.

6. Extended Confiscation.

7. Guy, Stessens, Money Laundering: A New International Law Enforcement Model (Cambridge: Cambridge University Press, 2000); p. 2 Vittorio, Manes, 'L'ultimo Imperativo Della Politica Criminale: Nullum Crimen Sine Confiscatione' (Rivista Italiana di Diritto e Procedura Penale 2015), p. 2.

8. "Non-Convictionbased Extended Confiscation"

درآید^۹، نظام مصادره مبتنی بر عدم محکومیت قبلی فرد در دادگاه کیفری نیز ظهور یافت. این اقدام «علیه اموال بما هو اموال»^{۱۰} اعمال می‌شود.

این نوع مصادره نخستین بار در نظام حقوقی آمریکا در اواخر دهه ۱۷۰۰ در خصوص رفع مشکلات پرونده‌های کشتی دزدان دریایی و تجارت برده در منطقه کارائیب استفاده شده است^{۱۱}؛ سپس در سال ۱۹۹۶ در ایرلند یک نظام تقنینی جامع در خصوص مصادره بدون محکومیت کیفری تدوین شد و ۷ سال بعد شبیه همین نهاد در قانون عواید حاصل از جرم ۲۰۰۲ انگلستان به صورت مفصل طراحی گردید^{۱۲} که در سایر کشورها نیز به نحو متفاوت مجری است^{۱۳} و در برخی تنها به دادرسی مدنی محدود شده است. لازم به ذکر است، از آنجا که اقتصاد دادرسی می‌تواند یکی از مؤلفه‌های دادرسی مطلوب باشد^{۱۴}، این نوع مصادره می‌تواند به تحقق دادرسی مطلوب کمک کند و در مقابله با مجرمان نقش محوری داشته باشد؛ چراکه در روزگار ما جهانی شدن بزهکاری، ضرورت درپیش گرفتن رهیافت‌های متناسب با گستردگی و شدت اثرگذاری آن را به‌عنوان یک ضرورت به‌همراه دارد^{۱۵}. در نظام

9. Sofia Milone, on the Borders of Criminal Law. A tentative Assessment of Italian “Non-Conviction Based Extended Confiscation, *New Journal of European Criminal Law Vol^a The Author(s) (Reprints and Permissions: Sagepub.co.uk/journals Permissions 2017)*, p. 150.

۱۰. دادخواست اگر فقط علیه اموال طرح شود در اصطلاح به آن (In Rem) و اگر علیه شخص طرح شود در اصطلاح به آن (In Personam) گفته می‌شود. برای مطالعه بیشتر در خصوص این نوع از رسیدگی مدنی یا مصادره بدون محکومیت کیفری که

بدان مصادره مدنی نیز می‌گویند می‌تواند به منابع زیر مراجعه کنید:

Stefan, Cassella, “The Case for Civil Forfeiture, Why in Rem Proceedings are an Essential Tool for Recovering the Proceeds of Crime” *Journal of Money Laundering Control* (2008), pp. 8-14 Alagna, “Non-Conviction Based Confiscation: Why the EU Directive is a Missed Opportunity”, *European Journal on Criminal Policy and Research*, (2015), pp. 47-64.

11. Chapter 2 of Asset Forfeiture Law, *Supra Note 12 in us*.

12. Jon Petter Rui/Ulrich Sieber; *Non-Conviction-Based Confiscation in Europe* (Max Planck Society for the Advancement of Science c/o Max Planck Institute for Foreign and International Criminal Law, 2015, Berlin.), p. 5.

۱۳. برای مطالعه بیشتر می‌توانید به منابع زیر مراجعه کنید:

Brussels, Center for the Study of Democracy, *Disposal of Conf Scated Assets in the EU Member States*, (Laws and Practices, 2014) p. 18; Anthony, Kennedy, “Justifying the Civil Recovery of Criminal Proceeds *Journal of Financial Crime*”, (2004), pp. 8 – 23.

۱۴. مجید غمامی، «جستاری تطبیقی در اوصاف نظام دادرسی مطلوب»، *مطالعات حقوق تطبیقی معاصر*، ش ۲۷ (۱۴۰۱)، ص ۱۵۳.

۱۵. فاطمه احدی و پریش کرمانیان، «امکانسنجی عملیاتی کردن نهاد معامله اتهام در ایران با تأکید بر مدیریتی حقوق کیفری»، *مطالعات حقوق تطبیقی معاصر*، ش ۲۲، (۱۴۰۰)، ص ۲.

حقوقی ایران نیز تحولات یادشده در خصوص بار اثبات و همچنین امارات و قراین قانونی در مورد منشأ جرم در قوانین کیفری قابل مشاهده است، اما سؤال اصلی در مورد مؤلفه‌ها و کارآمدی آن در مبارزه با جرایم سازمان‌یافته است. در ادامه در مطالعه تطبیقی دو نظام حقوقی سرآمد این موضوع، یعنی انگلستان و ایرلند، مؤلفه‌های مصادره مبسوط مدنی در این دو کشور تشریح و سپس انعکاس آن مؤلفه‌ها در نظام حقوقی ایران تبیین می‌شود و الزامات اصلاحی در بخش نتیجه‌گیری و پیشنهادهای ارائه می‌گردد.^{۱۶}

۱. نظام مصادره مبسوط مدنی در نظام حقوقی انگلستان و ایرلند

در قوانین جزایی، موضوع استرداد و مصادره اموال به نفع صاحب مال یا ذی‌نفع واقعی، گاهی با حکم کلی و به‌عنوان یک اصل مسلم و گاه به مناسبت امر جزایی به‌عنوان تکلیف مجرم و الزام دادگاه، مد نظر مقنن قرار گرفته است.^{۱۷} چگونگی الزام^{۱۸} یادشده ذیل دو بحث مجزا تشریح و تفصیل می‌گردد.

۱.۱. نظام مصادره مبسوط مدنی در حقوق انگلستان

قانون عواید حاصل از جرم ۲۰۰۲ انگلستان، به‌طور مفصل در دوازده بخش تدوین شده است. در این قانون چهار نوع از بازبایی عواید حاصل از جرم به شرح زیر آمده است:

- در بخش دوم^{۱۹} و بخش چهارم^{۲۰}، موضوع حکم به مصادره در پی محکومیت (مصادره مبسوط کیفری)؛

۱۶. عبارت‌های متفاوتی برای مصادره بدون محکومیت کیفری در نظام‌های حقوقی و مقالات و نگاهشده‌های علمی به‌کار رفته است که از جمله این اصطلاحات می‌توان به عباراتی چون دارایی مدنی (Civil Asset Forfeiture)، مصادره مدنی (Civil Forfeiture)، مصادره غیر کیفری (Non-Criminal Confiscation)، مصادره بدون محکومیت کیفری (Non-Criminal Confiscation) و بازبایی دارایی مدنی (Conviction-Based Confiscation) و بازبایی دارایی مدنی (Civil Asset Recovery) اشاره کرد. شایان ذکر است با توجه به اختلاف نظری که محققان در خصوص وجه اشتراک و افتراق مصادره مبسوط کیفری و مصادره مبسوط مدنی دارند، عبارت بازبایی مدنی در معنی اعم که هم مصادره مبسوط کیفری و هم مصادره مبسوط مدنی را شامل می‌شود در معنی اخص آن که مصادره بدون محکومیت کیفری را دربر می‌گیرد، استعمال شده است.

۱۷ حمید محمدی، ضبط، مصادره، و استرداد اموال، (تهران: گنج دانش، چ ۱، ۱۳۷۵)، ص ۲۶۵.

18. Part 6 Revenue Functions

19. Part 2 Confiscation: England and Wales

20. Part 4 Confiscation: Northern Ireland

- در بخش پنجم^{۲۱}، موضوع بازیابی مدنی عواید حاصل از رفتار غیرقانونی؛
- در بخش ششم^{۲۲}، موضوع مصادره مالیاتی؛
- در فصل سوم بخش پنجم^{۲۳}، موضوع بازیابی مدنی وجوه نقد.

نوع اول آن، مصادره مبسوط کیفری است که لازم است یک محکومیت کیفری پیش از شروع فرایند مصادره وجود داشته باشد (برای مثال، احراز یک جرم خاص)^{۲۴}؛ در صورتی که چنین الزامی برای ۳ نوع دیگر وجود ندارد. رفتارهای منجر به مصادره در مواد ۲۴۰ تا ۲۴۲ فصل اول بخش پنجم قانون عواید حاصل از جرم ۲۰۰۲ تعریف شده است؛ فرایند رسیدگی آن به «دادرسی ناظر به اموال»^{۲۵} شناخته می‌شود که مستقیماً در خصوص مالی مشخص است و در مقابل «دادرسی ناظر به شخص»^{۲۶} قرار دارد.^{۲۷}

بر اساس بند ۲ ماده ۲۴۰ فصل اول و ماده ۲۵۴ فصل دوم بخش پنجم قانون یادشده، در پرونده‌هایی که ادله کافی جهت تعقیب کیفری وجود ندارد، حتی در صورت حکم برائت، حکم به مصادره مدنی قابلیت اجرا دارد.^{۲۸} نهادی که ذیل بخش ۵ قانون عواید مجرمانه وظیفه به اجرا درآوردن بازیابی مدنی را دارد، در ابتدا سازمان بازیابی مدنی بود^{۲۹} و در حال حاضر آژانس ملی جرم است که به‌عنوان مدعی، اختیار رسیدگی به موضوعات بازیابی مدنی

21. Part 5 Civil Recovery of the Proceeds etc. of Unlawful Conduct

22. Part 6 Revenue Functions

23. Chapter 3 Recovery of Cash in Summary Proceedings of Part 5 Civil Recovery of the Proceeds etc. of Unlawful Conduct

۲۴. مصادره مبسوط کیفری نوعی دیگر از انواع مصادره مبسوط است که از مؤلفه‌های متفاوتی در قیاس با مصادره مبسوط مدنی برخوردار است. مهم‌ترین وجه تفاوت آن با مصادره مبسوط مدنی، وجود جرایم موجب است. جرایم موجب جرایمی هستند که موجب می‌شوند فرد در مظان مجازات مصادره اموال به صورت مبسوط قرار گیرد. در واقع با ارتکاب این دسته از جرایم از سوی مجرمان، ظن معقول به تحصیل شدن اموال آنها از طریق جرم برای نهاد مجری و نهاد قضایی حاصل می‌گردد؛ از جمله این دسته از جرایم می‌توان به جرایم مواد مخدر، جرایم قاچاق، تقلب و جعل یورو، پولشویی، قاچاق انسان، تسهیل ورود غیرمجاز، ترانزیت و اقامت، سوءاستفاده جنسی از کودکان و پورنوگرافی کودک، قاچاق مواد مخدر و جرایم تروریستی انسان اشاره کرد.

25. In Rem Proceedings

26. In Personam Proceedings

27. Rui JP de Figueiredo Jr, The Civil Asset Forfeiture Approach to Organized Crime (Eucrium 2011), pp. 153-161.

28. Director of Assets Recovery Agency and Others v. Green and Others, [2005] EWHC 3168.

29. Grant Shapps, the Report Underperformance of the Assets Recovery (Press, /hi/uk_Politics 12 June 2006.) http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk_politics/5077846.stm.

(مصادره بدون محکومیت کیفری) را برعهده دارد.^{۳۰} در ضمن همان اختیارات به رئیس دادستانی عمومی^{۳۱} و رئیس اداره کلاهبرداری‌های کلان^{۳۲} هم اعطا شده است.

ناظر به مصادره مبسوط مدنی، بخش پنجم قانون عواید حاصل از جرم انگلستان دو رژیم بازیابی اموال مدنی و وجه نقد را ذیل مصادره مبسوط بدون محکومیت کیفری تدوین نموده است. رژیم مصادره مبسوط کیفری مبتنی بر ارزش اموال است؛ یعنی فرد را در صورتی که عین مال شناسایی نشود، به معادل اموال حاصل از جرم محکوم می‌کند؛ اما رژیم بازیابی اموال مدنی مبتنی بر عین اموال است، به این صورت که اموالی را دربر می‌گیرد که نخست باید اثبات شود از جرم و رفتار غیرقانونی تحصیل شده است و ثانیاً عین مال موضوع بازیابی مدنی نیز شناسایی شود.^{۳۳} فرایند رسیدگی به آن در دادگاه عالی^{۳۴} انجام می‌شود و حداقل ارزش ۱۰۰۰۰ پوندی برای مال موردنظر جهت شروع فرایند رسیدگی تعیین شده است.^{۳۵}

رژیم بازیابی وجوه نقد، مصادره را در جایی تجویز می‌کند که وجه نقد باشد و یا از مواردی که قصد استفاده از آن در فعالیت مجرمانه وجود داشته است. رسیدگی به این نوع از بازیابی در دادگاه صلح^{۳۶} انجام می‌شود. بار اثبات در ابتدا برعهده مدعی (مثلاً آژانس ملی جرم) بوده، معیار اثبات نیز توازن احتمالات است^{۳۷}؛ این به آن معناست که مدعی باید ادله کافی را ارائه دهد تا برای قاضی اثبات نماید احتمال اینکه دارایی موردنظر ناشی از فعالیت‌های غیرقانونی باشد بیشتر است، سپس بار اثبات به دوش متهم افتاده، باید مشروع بودن اموال خود را مبتنی بر توازن احتمالات اثبات نماید تا قاضی بر اساس ادله ارائه شده به ادعایی که احتمال بیشتر به درست بودن آن هست، حکم بدهد.

این دو رژیم بازیابی در ادامه تشریح و تبیین می‌شوند:

30. Crime and Courts Act 2013; Revised Framework Document for the National Crime Agency, Home Office, May 2015.

31. Director of Public Prosecutions

32. Director of the Serious Fraud Office

33. Chapter 2 of Part 5 of the 2002 Act

34. The High Court

35. Section 287 Proceeds of Crime Act 2002

36. Magistrates Court

37. Section 241(3) Proceeds of Crime Act 2002

۱.۱.۱. بازیابی اموال مدنی

بازیابی اموال مدنی در خصوص هر مالی یا هر شخصی هر جا که باشد می‌تواند به اجرا دربیاید.^{۳۸} فرایند رسیدگی به بازیابی اموال مستقل از رسیدگی به جرم و محکومیت کیفری است،^{۳۹} زیرا معیار اثبات در دادرسی کیفری «ادله فرای ظن معقولانه» است؛ حال آنکه در دادرسی ناظر بر مصادره مبسوط مدنی معیار اثبات «توازن احتمالات» است. همان‌طور که دادگاه تجدیدنظر در پرونده‌ای اعلام کرد: «تبرئه در مراحل کیفری به‌طور قطعی ثابت نمی‌کند که متهم مرتکب جنایت مورد ادعا نشده است. تبرئه فقط نشان می‌دهد که شواهد علیه وی برای اثبات جرم کیفری وی کافی نیست»^{۴۰}.

رسیدگی در خصوص بازیابی اموال می‌تواند علیه هر شخصی که مرجع ذی‌صلاح به وی مظنون گردد، اعمال شود.^{۴۱} اموال قابل بازیابی، اموال تحصیل‌شده از طریق رفتار غیرقانونی است^{۴۲} که در ماده ۲۴۱ قانون موردبحث چنین تعریف شده است: «رفتاری که مطابق با حقوق انگلستان جرم است و چنانچه در خارج از انگلستان نیز واقع گردد می‌بایست در حیطه سرزمینی آن کشور دیگر نیز جرم محسوب شود». تحصیل مال از طریق غیرقانونی در صورتی واقع می‌شود که آن راه مجرمانه باشد^{۴۳}؛ برای مثال اموالی که از طریق سرقت تحصیل گردد یا در ازای رفتار غیرقانونی مثل حق‌السکوت در قبال رفتار مجرمانه دیگری به‌دست آید.^{۴۴}

مدعی برای اثبات ادعا درباره تحصیل اموال به صورت غیرقانونی، دو طریق در اختیار دارد: ۱- اثبات نماید که اموال مستقیماً از یک رفتار غیرقانونی خاص مانند کلاهبرداری تحصیل شده است ۲- با ارائه شواهد، مدارک و قراین، شرایطی را اثبات نماید که نشان دهد اموال موردنظر تنها از طریق جرم می‌تواند تحصیل شده باشد و امکان رد آن بسیار دشوار

38. Section 285(A) Proceeds of Crime Act 2002

39. Section 240(2) Proceeds of Crime Act 2002

40. Judgmental Procedure In Serious Organised Crime Agency v Hymans [2011] EWHC 3332 (QB)

41. Section 243(2) Proceeds of Crime Act 2002

42. Section 304 Proceeds of Crime Act 2002

43. Section 241 Proceeds of Crime Act 2002

44. Judgmental Procedure Per Williams J in SOCA v Gale and Others [2009] EWHC 1015 (QB)

[17]. This Approach was Confirmed in SOCA v Coughlan [2012] EWHC 429 (QB) [14].

است. در حالت دوم، تشخیص دقیق عنوان مجرمانه لازم نیست، بلکه قانع کردن دادگاه بر تحصیل از رفتار مجرمانه کافیهست. به عبارت دیگر، قابلیت انتساب به صورت کلی مبتنی بر توازن احتمالات است؛ یعنی احتمال کسب مال از رفتار مجرمانه باید بیشتر از تحصیل آن از منبع مشروع باشد. برای مثال، شخصی که با وجود شغل خاص کارمندی، دارای لوکس‌ترین ماشین در فاصله زمانی ۲ سال از اولین حقوق خود و بدون هیچ سند مالیاتی در سامانه‌های مالی است و همچنین ارتباطات گسترده از جمله مرادوات مالی از طریق حساب‌های بانکی با گروه قاچاقچیان مواد مخدر، در مورد وی اثبات‌گردد، فرضیه نامشروع بودن اموال حاصل از جرم در خصوص وی حتی بدون ادله کافی قابل طرح است. همچنین اگر یک شخص منفعتی را از خرید و فروش مواد مخدر غیرمجاز با پول مشروع تحصیل نماید، در این صورت همه عواید فروش به‌عنوان حاصل از رفتار غیرقانونی^{۴۵} و «اموال قابل بازبایی»^{۴۶} شناخته می‌شود.

اموال موضوع بازبایی شامل اموال مرتبط^{۴۷} نیز می‌شود. اموال مرتبط (متعلقه) اموالی است که با اموال قابل بازبایی که به‌وسیله شخص خوانده نگهداری می‌شود، ارتباط و وابستگی دارد؛ بنابراین، اگر اموال قابل بازبایی یک اجاره مشترک است، اجاره مستأجر دیگر نیز مصادره می‌شود و اگر بخشی از یک دارایی بزرگ‌تر بوده، اما قسمت جداگانه‌ای نباشد، بقیه آن دارایی را نیز شامل می‌شود.^{۴۸} منفعت حاصل از اموال بازبایی نیز جزء اموال بازبایی محسوب می‌گردد.^{۴۹} در صورت ممزوج شدن اموال قابل استرداد با مشروع، همه اموال به‌عنوان اموال حاصل از جرم شناخته می‌شوند؛^{۵۰} مانند سودی که بر وجوه مشروع و قابل استرداد در یک حساب بانکی حاصل می‌شود و قابل تفکیک نیست.^{۵۱} همچنین اموالی که به تبع اموال قابل بازبایی تحصیل می‌گردد، مانند منافع اموال نامشروع نیز داخل در عنوان اموال موضوع مصادره مبسوط مدنی قرار می‌گیرد.^{۵۲}

45. Section 241 *Proceeds of Crime Bill*,

46. Recoverable Property

47. Associated Property

48. Section 245 *Proceeds of Crime Act 2002*

49. Section 266(6) *Proceeds of Crime Act 2002*

50. Section 306(3) *Proceeds of Crime Act 2002*

51. Section 306(3) *Proceeds of Crime Act 2002*

52. Section 307 *Proceeds of Crime Act 2002*

حکم به بازبایی اموال (مصادرة مبسوط غیر کیفری) مقید به این موارد است: ۱- تناسب. در ماده ۱ قانون حقوق بشر اروپایی مصوب ۱۹۹۸، به موضوع تناسب و اصل حق بر مالکیت پرداخته شده است و دادگاه می‌بایست اصل تناسب را لحاظ کند.^{۵۳} ۲- رعایت انصاف. دادگاه باید با رعایت شرط انصاف حکم بازبایی اموال را صادر کند و میزان خسارتی که بر مدعی تحمیل و میزان منافی که از اجرای حکم یادشده برای جامعه کسب می‌شود، لحاظ نماید.^{۵۴}

در صورت حکم به بازبایی اموال، واگذار شدن آن از سوی امینی که از طریق دادگاه تعیین می‌گردد، انجام می‌شود. امین سه وظیفه دارد: الف) توقیف، نگهداری یا حفظ هرگونه دارایی که به موجب حکم بازبایی به او واگذار شده است. ب) تعیین ارزش اموال موردنظر غیر از پول. ج) انجام هر وظیفه دیگری که طبق فصل دوم از قانون عواید حاصل از جرم به‌عهده وی گذاشته شده است.^{۵۵}

۱.۱.۲. بازبایی اموال وجه نقد

بازبایی وجه نقد حکایت از نگاه پیشگیرانه نسبت به ارتکاب جرم دارد؛ وجه نقد در این سیاق شامل اسکناس، سکه، ارز، سفارشات پستی، هر نوع چک از جمله چک مسافرتی، پیش‌نویس بانکداران و سهام و اوراق حامل می‌شود. بر اساس فصل سوم بخش پنجم از قانون عواید حاصل از جرم ۲۰۰۲ انگلستان (مواد ۲۸۹ تا ۳۰۳)، رژیم ناظر به بازبایی وجه نقد در دادرسی اختصاری^{۵۶} انجام می‌شود. مقررات این بخش به مأموران گمرک یا پلیس این امکان را می‌دهد که هر وجه نقد بیش از ۱۰۰۰ یورو را چنانچه ادله معقولی (منطقی) مبنی بر ظن به تحصیل از طریق رفتار غیرقانونی یا ظن به قصد استفاده شدن در انجام رفتار غیرقانونی وجود داشت، توقیف نماید. در این راستا برای این ظن می‌بایست ادله عینی وجود داشته باشد؛ ظرف ۴۸ ساعت دادگاه صلح^{۵۷} باید دستور توقیف صادر کند و حداکثر مدت توقیف تا ۲ سال خواهد بود.^{۵۸} در طول این مدت لازم است پلیس در خصوص منشأ

53. Judgmental Procedure *Imran Ahmed v HMCRC* [2013] EWHC 2241 (Admin) [49].

54. Section 305 Proceeds of Crime Act 2002

55. Section 266(4) Proceeds of Crime Act 2002

56. Summary Proceedings

57. Magistrates' Court

58. Section 5, Chapter 3, Section 249 of the Criminal Proceeds 2002

وجوه نقد تحقیق نماید^{۵۹}. حکم به مصادره دائمی در خصوص وجوه از سوی دادگاه بدوی^{۶۰} انجام می‌شود. محکومیت کیفری لازمه رسیدگی در این دادگاه نیست، بلکه استانداردهای مدنی مثل توازن احتمالات برای اثبات به کار گرفته می‌شود^{۶۱}. بنابراین، چنانچه این احتمال که وجوه از رفتار غیرقانونی تحصیل شده است بیشتر از احتمال عدم تحصیل یا عدم قصد تخصیص به استفاده نامشروع باشد، دادگاه می‌تواند به مصادره وجوه یادشده حکم دهد^{۶۲}. این موضوع به این معنی نیست که خواننده و یا هر شخص دیگری در این راستا مرتکب جرم خاصی شده، بلکه صرفاً اثبات می‌کند احتمالاً منشأ مال مجرمانه است^{۶۳}، زیرا ادله اثبات در دادرسی کیفری و مدنی متفاوت است.

برای مثال، همراه داشتن میزان قابل توجهی وجه نقد و ارز در فرودگاه وقتی به حدی باشد که در جامعه رایج نیست، برای مظنون شدن به اموال قابل بازبایی^{۶۴} کافی است^{۶۵}، زیرا معیار اثبات در مراحل بازبایی وجه نقد، توازن احتمالات است^{۶۶}. در این شرایط، متهم نیز بر اساس توازن احتمالات می‌تواند از خود رفع اتهام نماید. اصل تناسب و اصل انصاف در اینجا نیز باید از جانب دادگاه لحاظ گردد.

در پی ارزیابی سند ریسک ملی انگلستان در سال ۲۰۱۵ مبنی بر اینکه «سالانه صدها میلیارد دلار از طریق بانک‌های انگلستان و شرکت‌های تابعه آنها پولشویی می‌شود»^{۶۷}، قانون ۲۰۰۲ اصلاح و قانون دارایی غیرقانونی ۲۰۱۷ به‌عنوان بخش «ب» ماده ۳۲۶ قانون عواید حاصل از جرم تعریف شد و در جهت گسترش اختیارات تحقیقی، در انگلستان یک وسیله تحقیقی به نهادهای مجری قانون ذیل عنوان دستور ثروت توجیه‌ناپذیر (ناشناخته)^{۶۸}

59. Section 5, Chapter 3, Section 295 of the Criminal Proceeds, 2002

60. Crown Court

61. Klentiana Mahmutaj, Cash Forfeiture Following Acquittal: 'An Affront to Public Perception' or a Breach of a Fundamental Human Right? (Criminal Law Review 2009), pp. 783-93.

62. Section 241(3) Proceeds of Crime Act 2002

۶۳. حمید دلیر، اموال مرتبط با جرم در حقوق ایران، انگلستان و اسناد بین‌المللی، (رساله دکتری رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی، به راهنمایی رجب گل‌دوست جویباری، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده حقوق، ۱۳۸۶)، ص ۲۲۶.

64. Section 294 Proceeds of Crime Act 2002

65. Judgmental Procedure, the Director of ARA and Others v. Green and Others [2005] EWHC 3168 (Admin) [33].

66. Section 241(3) Proceeds of Crime Act 2002

67. Section 241(3) Proceeds of Crime Act 2002

68. Unexplained Wealth Orders

اعطا گردید^{۶۹} مبنی بر قابل بازیابی بودن اموالی که شخص مظنون نمی‌تواند پاسخ مناسبی در خصوص منشأ آن بدهد. همچنین این دستور به هرگونه اقدام در خصوص بازیابی مدنی بعدی کمک می‌کند تا مجریان قانون بتوانند ادله متقنی را مبنی بر نامشروع بودن اموال موردنظر به مقام قضایی ارائه نمایند.

در صورت صدور دستور ثروت توجیه‌ناپذیر، شخص خوانده باید اطلاعات لازم را که در حکم دستور قید شده است، ارائه نماید. این اطلاعات شامل سوابق تحصیل مال، منشأ و منبع درآمد اموال در معرض اتهام است. ارائه هرگونه اطلاعات غلط یا گمراه‌کننده، خوانده را مشمول مجازات و عنوان مجرمانه خاص می‌کند.^{۷۰} همچنین طبق ماده ۲۲-۱۳۲ قانون جزای فرانسه، مقام تحقیق هر شخصی را می‌تواند به ارائه اطلاعات مربوطه ملزم نماید و حتی رازداری حرفه‌ای نیز مانع از ارائه اطلاعات نخواهد بود.^{۷۱}

دستور ثروت توجیه‌ناپذیر (ناشناخته)، خوانده (مدعی‌علیه) را ملزم می‌کند چگونگی تحصیل اموال را (معادل ۵۰۰۰ پوند یا بیشتر) در شرایطی که نهاد مجری قادر نیست چگونگی تحصیل را توجیه نماید، بیان کند.^{۷۲} در واقع، بار اثبات در مرحله تحقیقات جابه‌جا می‌شود و شخص باید چگونگی معاملات اموال مربوط به خود را توضیح دهد تا مشخص شود که اموال یادشده را به صورت مشروع تحصیل کرده است یا خیر.^{۷۳} در غیر این صورت اموال او ناشی از رفتار مجرمانه فرض می‌شود.^{۷۴} طبق بند ۴ بخش «ب» ماده ۳۲۶ قانون عواید حاصل از جرم ۲۰۰۲، شخصی که مظنون به مداخله و شرکت در جرایم شدید (مهم)

69. 362A-362R Proceeds of Crime Act 2002 (POCA 2002) (Which were Inserted into Part 8 of POCA 2002 by ss. 1 and 2 of the CFA 2017). Peter Sproat; Unexplained Wealth Orders: An Explanation, Assessment and Set of Predictions; The Journal of Criminal Law, Vol. 82(3) 232-244^a The Author(s) 2018.

70. According to ss 362 B(2) and 362 B(5) of The Proceeds of Crime Act 2002 as Amended by The Criminal Finances Act 2017.

۷۱. بهنام یوسفیان شوره‌دلی، «رویکرد نوین نسبت به اموال مجرمین در بزهکاری سازمان‌یافته یا اقتصادی (مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و فرانسه)»، تحقیقات حقوقی، (۱۳۸۹)، ص ۳۸.

72. According to ss 362 B(2) and 362B(5) of The Proceeds of Crime Act 2002 as Amended by The Criminal Finances Act 2017.

73. Home Office, Criminal Finances Bill—Unexplained Wealth Orders Impact Assessment (10 January 2017) (IA No: HO 0260) 5.

74. Attorney General's Office, Draft Revised Code of Practice Issued under Section 377A of the Proceeds of Crime Act 2002: Investigative Powers of Prosecutors (Attorney General's Office: London, October 2017), 44-45.

از جمله کلاهبرداری، قاچاق مواد مخدر و انسان، تروریسم، فحشا، سرقت مسلحانه، پولشویی، قلب سکه، رشوه‌خواری است یا شخصی که با این افراد در ارتباط باشد، موضوع دستور ثروت توجیه‌ناپذیر (ناشناخته) قرار می‌گیرد.^{۷۵}

۲.۱. نظام مصادره مبسوط مدنی در حقوق ایرلند^{۷۶}

مصادره مبسوط مدنی مبارزه مستقیم با هر مالی است که مستقیم یا غیرمستقیم از ارتکاب جرم به دست آید.^{۷۷} مؤلفه‌های آن به معنای اخص، در نظام حقوقی ایرلند در ضمن دو قانون تبیین شده است: قانون عواید حاصل از جرم ۱۹۹۶ که در سال ۲۰۰۵ و ۲۰۱۶ اصلاح شده است^{۷۸} و قانون اداره دارایی‌های کیفری مصوب ۱۹۹۶.^{۷۹} قانون اداره دارایی‌های کیفری، نهاد و سازمان مجری همان اداره دارایی‌های مجرمانه است که مقررات حاکم بر فرایند اجرای مصادره مبسوط مدنی را شرح می‌دهد؛ در ماده ۴ قانون مورد بحث شرح وظایف و هدف تأسیس نهاد یادشده از قرار زیر بر شمرده شده است:

- شناسایی دارایی‌ها و اشخاصی که به صورت مستقیم یا غیرمستقیم از رفتار مجرمانه تحصیل منفعت می‌کنند یا در مظان اتهام هستند.
- اتخاذ اقدامات قانونی جهت ممانعت و محروم کردن این افراد از دارایی‌های و منافع مجرمانه.

75. According to paragraph 4 of Section "b" of Article 326 of the Law on Proceeds of Crime 2002, در صفحه ۵۳ سند راهنمای قضات و دادستان‌ها، گروه ویژه اقدام مالی از کشور ایرلند به عنوان کشور سرآمد در بحث مصادره بدون محکومیت کیفری نام برده و در این خصوص تصریح کرده است که در برخی از مقررات موجود در کشورها و حوزه‌های قضایی، از جمله ایرلند، مصادره بدون محکومیت، سازوکار مهمی جهت مصادره عواید و وسایل مجرمانه است و اساساً مربوط به اقدامات در خصوص مبارزه با جرایم سازمان‌یافته مهم می‌شود.

FATF, FATF President's Paper: Anti-Money Laundering and Counter Terrorist Financing for Judges and Prosecutors, (Published by FATF, Paris, 2018), p. 53.

۷۷. افشین پاکجو و منصور آقامحمدی، آشنایی با اصول استرداد دارایی‌های ناشی از فساد، (تهران: انتشارات رسانه تخصصی، چ ۱، ۱۳۹۰)، ص ۲۷.

78. The Proceeds of Crime Act 1996 (PoCA 1996), as Amended by the Proceeds of Crime (Amendment) Act 2005 (PoCA 2005) and the Proceeds of Crime (Amendment) Act 2016 (PoCA 2016).

79. the Criminal Assets Bureau (CAB) Act 1996

- انجام هرگونه فرایند تحقیق در خصوص شناسایی اموال و اشخاص یادشده^{۸۰}.

از مهم‌ترین اقدامات این نهاد می‌توان به مصادره، توقیف، محافظت از دارایی‌های تحصیل‌شده یا دارایی‌هایی که ظن به تحصیل مجرمانه (مستقیم یا غیرمستقیم) آنها وجود دارد، اشاره کرد؛ همچنین امکان دسترسی به اطلاعات گسترده در خصوص اشخاص، دارایی‌ها و دیگر داده‌های ضروری در محدوده قانون یادشده برای آن فراهم شده است^{۸۱}.

همه مراحل رسیدگی به مصادره مدنی می‌بایست از سوی دادگاه تأیید شود^{۸۲} که شامل سه مرحله دستور موقت^{۸۳}، دستور توقیف^{۸۴} و حکم نهایی است. مدعی در اینجا اداره دارایی‌های مجرمانه است و خوانده، شخصی است که اموالش موضوع دستور موقت یا دستور توقیف قرار گرفته است^{۸۵}. اموال و دارایی شامل همه انواع اموال، اعم از عین و منفعت، مصرف‌شدنی و غیرمصرف‌شدنی، مفروض و مشاع، منقول و غیرمنقول، مثلی و قیمی می‌شود.

پیچیدگی جرایم سازمان‌یافته موجب شده است تا قانون‌گذار نظام افتراقی را برای (۱) اختیار مجریان، (۲) ادله اثبات، و (۳) نظام مصادره نوین برگزیند^{۸۶}؛ در همین راستا در نظام حقوقی ایرلند، حکم به مصادره بدون محکومیت کیفری با سه قرار و در سه مرحله انجام می‌شود^{۸۷}:

مرحله نخست، با قرار دستور موقت^{۸۸} شروع می‌شود که هر شخصی اعم از مالک یا متصرف، از تصرف یا هر اقدام حقوقی از جمله معامله یا هر اقدامی که موجب کاهش ارزش

80. Section 4 of the Criminal Assets Bureau Act.

81. Section 8 of the Criminal Assets Bureau Act, Section 8(7) of the Criminal Assets Bureau Act,

82. Judgmental Procedure, *Gilligan v CAB* [1998] 3 IR 185, Paras 78 – 101, Confirmed by the Supreme Court on Appeal in *Murphy v M(G)* [2001] 4 IR 113, paras 71 – 127.

83. Interim Order

84. Interlocutory Order.

85. Section 1 Proceeds of Crime Act 1996; Section 3 Proceeds of Crime Act 2005

۸۶. مهدی پالیزبان، تحولات تحصیل دلیل در جرم اقتصادی پولشویی با رویکرد تطبیقی اسناد بین‌المللی و مقررات ایران و انگلستان، (دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شاهرود، دانشکده علوم انسانی، گروه حقوق، ۱۳۹۷)، ص ۶۶.

87. Section 1 Proceeds of Crime Act 1996; Section 3 Proceeds of Crime Act 2005.

88. Interim Freezing Order.

مال می‌گردد به مدت ۲۱ روز ممنوع می‌شود.^{۸۹} در این مرحله برای موفقیت مدعی (اداره دارایی‌های مجرمانه) در دریافت قرار دستور موقت از دادگاه، می‌بایست سه مؤلفه را از طریق توازن احتمالات اثبات نماید: نخست، کنترل یا مالکیت شخص خوانده بر مال موردنظر؛ دوم اینکه آن اموال به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم حاصل از جرم است یا اینکه به‌طور کامل یا جزئی، همراه یا مرتبط با املاکی که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم حاصل از جرم است به‌دست آمده باشد و سوم اینکه ارزش اموال مدنظر مجموعاً کمتر از ۵۰۰۰ یورو نباشد.^{۹۰}

مرحله دوم، صدور قرار توقیف^{۹۱} است که احتمال دارد به مدت هفت سال به قوت خود باقی بماند. لازم است که مدعی همان شرایط یادشده را در دادگاه طبق توازن احتمالات اثبات نماید و چنانچه شخص خوانده نتواند در شرایط سه‌گانه پیش‌گفته بر اساس توازن احتمالات خللی وارد کند، تنها پس از اقتناع دادگاه از شواهد و مدارک بار اثبات منقلب می‌شود.^{۹۲} چنانچه در مرحله تجدیدنظر نیز شخص مدعی نتواند مشروع بودن اموال را مبتنی بر توازن احتمالات اثبات نماید، قرار یادشده به قوت خود باقی خواهد ماند تا اینکه قرار خلع ید^{۹۳} از سوی دادگاه صادر شود.^{۹۴}

در مرحله سوم، قرار خلع ید صادر می‌شود و سپس دادگاه حکم مصادره همه یا بخشی از اموال مربوطه را صادر می‌کند و آنها به دولت منتقل می‌شوند.^{۹۵} در این مرحله نیز دادگاه بر اساس توازن احتمالات و ادله متداول تصمیم می‌گیرد.

در صورت وجود ریسک جدی ناعادلانه در مرحله دوم و سوم، دادگاه می‌بایست به جهت انصاف و عدالت از صدور قرار توقیف و قرار خلع ید خودداری نماید؛ در این خصوص لازم به ذکر است که امکان مصادره اموال اشخاص ثالث با حسن نیت^{۹۶} وجود ندارد.^{۹۷}

89. Judgmental Procedure According to the Supreme Court in *F McK. v AF and JPMF* [2005] 2 IR 163.

90. Section 2(1) Proceeds of Crime Act 1996; Proceeds of Crime Act 2005; Proceeds of Crime Act 2016.

91. Interlocutory Freezing Order.

92. Judgmental Procedure *McK v D* [2004] 2 ILRM 419.

93. Disposal Order.

94. Section 3(1) Proceeds of Crime Act 2005.

95. Section 4(6) Proceeds of Crime Act 1996.

96. Sections 3(1) and 4(8) Proceeds of Crime Act 1996.

شایان ذکر است که مستند به بخش ۶ از قانون عواید حاصل از جرم مصوب ۱۹۹۶ و ۲۰۰۵، امکان رفع مسدودی از بخشی از اموال که متهم بتواند معاش معقول و سایر هزینه‌های لازم زندگی را مرتفع کند و یا پیگیری تجارت، حرفه یا مشاغل دیگری که هریک از اموال مربوطه لازمه آن است، وجود دارد.

۳.۱. برآمد تحلیلی

نظام مصادره مبسوط در دو نظام حقوقی انگلستان و ایرلند شامل چند مؤلفه است: ۱- (الگوی رفتاری مجرمانه) مؤلفه وجود رفتار و شرایط ظن‌آور، که آنچه مهم است رفتار مجرمانه است (اوضاع و احوال دال بر تحصیل مجرمانه اموال) نه عنوان مجرمانه که این می‌تواند مقدمه طرح دو مؤلفه دیگر مصادره مبسوط مدنی باشد. این شیوه اثبات نیز از استقلال پولشویی و جایگزین کردن رفتار مجرمانه در جرم منشأ، نشئت می‌گیرد. ۲- مؤلفه کاهش ارزش ادله اثباتی، به این صورت که جهت محکومیت عنوان مجرمانه لازم است که دلیل «فرای ظن معقول» در مقابل اصل براءت قائم گردد؛ به نحوی که صرفاً با توازن احتمالات، توان احراز قطعی برای دادگاه جهت مجرم شناختن متهم فراهم شود. ۳- مؤلفه انقلاب دعوا، پس از اینکه امارات و اوضاع احوال شرایط حاکم بر رفتار متهم دلالت بر منشأ غیرقانونی اموال فرد نماید، بار اثبات منقلب می‌شود. در واقع در فرایند عادی، اصل بر مشروع بودن اموال است، اما در مصادره مبسوط مدنی، متهم باید مشروع بودن منشأ اموال خود را مبتنی بر توازن احتمالات اثبات نماید.

از حیث اجرایی نیز نهادی خاص برای پیگیری مصادره مبسوط مدنی وجود دارد؛ در انگلستان آژانس ملی جرم در کنار نهاد دادسرا، و در ایرلند اداره دارایی‌های مدنی تأسیس شده است. همچنین این امکان برای مجریان قانون وجود دارد که حتی در فاصله ۲ تا ۷ سال ادله کافی را مبتنی بر توازن احتمالات به دادگاه از طریق تدوین قرارهای تأمین ویژه، مثل قرار دستور موقت و دستور ثروت‌های توجیه‌ناپذیر (ناشناخته) ارائه دهند.

۲. انعکاس مؤلفه‌های مصادره مبسوط مدنی در نظام حقوقی ایران

نقش و هدف اصلی سیاست جنایی در یک جامعه، کنترل مؤثر بزهکاری و مهار پدیده‌های مجرمانه آن جامعه است.^{۹۸} در اینجا مصادره مبسوط مدنی به‌عنوان سیاست جنایی کیفری اقتصادی نوین در ایران، ابتدا با قوانین ماهوی و سپس قوانین اجرایی ناظر به موضوع حاضر مورد بررسی قرار می‌گیرد:

۲.۱. انعکاس مؤلفه‌های مصادره مبسوط مدنی در قوانین ماهوی

انعکاس مؤلفه‌های سه‌گانه مصادره مبسوط مدنی در قوانین رسیدگی به دارایی‌های وزرا و کارمندان دولت مصوب ۱۳۳۷، اصلاح قانون پولشویی مصوب ۱۳۹۷، قانون الحاق مواد به قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ مصوب ۱۳۹۹ در نظام حقوقی ایران به شرح زیر بیان می‌شود:

۲.۱.۱. قانون مربوط به رسیدگی به دارایی وزرا و کارمندان دولت اعم از کشوری و لشکری و شهرداری‌ها و مؤسسات وابسته به آنها مصوب ۱۳۳۷

قبل از تصویب اصل یکصد و چهل و دوم قانون اساسی، لزوم مبارزه با فساد مالی مسئولان سبب تصویب قانونی با عنوان «قانون مربوط به رسیدگی به دارایی وزرا و کارمندان دولت اعم از کشوری و لشکری و شهرداری‌ها و مؤسسات وابسته به آنها» از سوی مجلس گردید.

این قانون را می‌توان از نخستین قوانینی برشمرد که برخی از مهم‌ترین مؤلفه‌های مصادره مبسوط از جمله تشریح طریق تحصیل مال از جانب مالک را که از لوازم انقلاب دعوی محسوب می‌شود، داراست. این قانون افراد مشمول را مکلف به ارائه مستندات مشروعیت اموال و صورت اموال خود نموده^{۹۹} و در ضمن آنها را موظف به پاسخگویی

۹۸. مسعود ملازمیان، سیاست جنایی تقنینی ایران در جرایم اقتصادی، (تهران: انتشارات جاودانه، ۱۳۸۷)، ص ۱۸۰.

۹۹. مواد ۱ و ۲ و ۳ قانون مربوط به رسیدگی به دارایی وزرا و کارمندان دولت اعم از کشوری و لشکری و شهرداری‌ها و مؤسسات وابسته به آنها مصوب ۱۳۳۷.

صادقانه به همهٔ سوالات کرده است.^{۱۰۰} در صورت تنظیم کذب، نه تنها موجب انفصال از خدمت است، بلکه آن اموال به نفع دولت مصادره می‌شود^{۱۰۱}؛ همچنین موجبی برای تعقیب کیفری محسوب می‌گردد.^{۱۰۲} در این قانون، دیگر اصل براءت برای فرد قابل تمسک نیست، لکن این قانون شیوه‌های اثباتی را تشریح نکرده و نیز نهاد خاصی را برای پیگیری موضوع، فارغ از نهاد دادسرا و دادستان، اختصاص نداده است. قرارهای رسیدگی و قرارهای احتیاطی جهت حفظ اموال در معرض ریسک نامشروع، آن چنان که در دو نظام انگلستان و ایرلند مقرر شده بود، وجود ندارد؛ از این رو، خطر از بین رفتن اموال در معرض ریسک نامشروع وجود دارد. در این قانون، طریق اثبات همان ادلهٔ کیفری است و محدودهٔ آن صرفاً اموالی است که برخلاف واقع ابراز شده و یا کتمان شده و مشروعیت آنها از جانب متهم اثبات نشده است؛ برخلاف انگلستان و ایرلند که الگوی رفتاری مجرمانهٔ متهم از جمله ارتباط با مجرمان جرایم سازمان یافته، مثل قاچاق مواد مخدر، موجبی برای در معرض اتهام قرار گرفتن همهٔ اموال متهم می‌شود. البته تاحدودی در مقررۀ «قانون الحاق موادی به قانون نحوهٔ اجرای اصل چهل و نهم (۴۹) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و دستورالعمل اجرایی آن مصوب ۱۳۹۹»، اشکالات پیش گفته اصلاح شده است که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

۲.۱.۲. قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۹۷

نظام حقوق ایران متأثر از آموزه‌های فقهی است^{۱۰۳}؛ از این رو، طبق مشروح مذاکرات در خصوص این قانون، اگرچه مجمع مشورتی حقوقی تبصرهٔ ۱ مادهٔ ۲- که «ظن نزدیک به علم» را موجبی برای انقلاب دعوا و مصادرهٔ اموال برمی‌شمارد- را با قاعدهٔ براءت در تعارض و محل نقد دانسته است، اما شورای فقهی چنین اشکالی را در پیشنهاد خود به شورای نگهبان وارد ندانسته، چراکه در فقه نیز علم متأخم به ظن را معتبر می‌دانند و از این رو،

۱۰۰. مادهٔ ۵، همان.

۱۰۱. مادهٔ ۴، همان.

۱۰۲. مادهٔ ۶، همان.

۱۰۳. سعید صانعی؛ سید حسین حسینی و سید مهدی سیدزاده ثانی، «ارجاع مادهٔ ۴۵ الحاقی قانون مبارزه با مواد مخدر به فقه کیفری؛ تحدید یا توسعهٔ سیاست کیفری سخت‌گیرانه»، *مطالعات حقوق تطبیقی معاصر*، ش ۲۷ (۱۴۰۱)، ص ۱۲۴.

انقلاب دعوا از طریق علم متأخم به علم، مجاز شمرده می‌شود^{۱۰۴}. از بررسی مطالب مورد بحث این گونه برداشت می‌شود که قانون‌گذار در مقام تصویب به بحث بسط دامنه مصادره مبسوط اموال از طریق ظن متأخم به علم، التفات داشته است.

در گزارش ارائه شده از سوی مجمع مشورتی حقوقی شورای نگهبان، هدف از اصلاحات قانون پولشویی مصوب ۱۳۹۷ را درخواست‌های گروه ویژه اقدام مالی دانسته که در برنامه اقدام به ایران تقدیم شده است. در گزارش شورای نگهبان به صراحت آمده است که لایحه حاضر را می‌توان در ارتباط وثیقی با برنامه اقدام گروه ویژه اقدام مالی دانست؛ همچنین به روشنی بیان شده که به طور خاص به موضوع درخواست آنها از ایران مبنی بر آموزش استقلال جرم منشأ به بازپرسان، و مراجع تحقیق و ضابطان و همچنین مقابله با پولشویی به صورت مستقل از جرم منشأ، پرداخته شده است

نظام مصادره تدوین شده در سه تبصره ماده ۲ قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۹۷، شباهت بسیاری به کشورهای پیشرو در این عرصه از جمله انگلستان و ایرلند دارد که نوعی مصادره مبسوط بر اساس رویه دادگاه کیفری به آن رسیدگی می‌شود^{۱۰۵}؛ با وجود این، پیش شرط محکومیت به جرم خاص را ندارد و مصادره مبسوط مدنی محسوب می‌شود؛ چراکه چنانچه ظن نزدیک به علم به عدم صحت معاملات و تحصیل اموال وجود داشته باشد (مؤلفه کاهش ارزش ادله اثبات جرم)، همه اموال موضوع ظن می‌تواند موضوع مصادره واقع گردد؛ مانند آنکه نوعاً با توجه به شرایط امکان تحصیل آن، میزان دارایی در زمان مشخص وجود نداشته باشد (مؤلفه رفتار مجرمانه) که در این صورت، بار دعوی به سمت متهم منقلب می‌شود (مؤلفه انقلاب دعوی) و عدم توانایی متهم در اقامه دلیل، برای وی مصادره اموال، حبس و در مواردی جزای نقدی در پی خواهد داشت. در این قانون، اگرچه تصریح شده است که «ظن نزدیک به علم به عدم صحت معاملات و تحصیل اموال یا تحصیل مال از طریق نامشروع» موجبی برای مصادره اموال موضوع ظن می‌شود، اما مشخص نکرده که آیا منظور همان رفتار مجرمانه است یا الگوی رفتاری مجرمانه؟ در نظام

۱۰۴. گزارش جلسه ۱۸۳۸۸۴ مجمع مشورتی فقهی شورای نگهبان مورخ ۱۳۹۷/۳/۶ و ۱۳۹۷/۳/۷. ص ۱ و ۲.

۱۰۵. برخلاف نظام قانون الحاق به قانون اجرایی اصل ۴۹ صادره که رسیدگی طبق مقررات حقوقی و مدنی بدان انجام می‌شود.

حقوقی ایرلند و انگلستان «محکومیت فرد به جرایم خاص اقتصادی» «ارتباط با متهمان جرایم کلان اقتصادی» را مبنایی برای نامشروع دانستن اموال مبتنی بر توازن احتمالات برمی‌شمارد. اما لازم است قانون‌گذار اموال قابل بازپایی را تعریف کرده، از باب مصداق یا ارائه ملاک عینی، در آیین‌نامه ۱۳۹۸ مؤلفه «تحصیل مال از طریق نامشروع» را شرح دهد.

ملاک کاهش ارزش ادله اثبات دعوا در مصادره مبسوط بیان شده در این قانون، مبهم است و موجب تفسیر سلیقه‌ای قانون می‌شود؛ ملاک کاهش ارزش ادله اثبات دعوا تعریف شده در این قانون، یعنی «ظن نزدیک به علم» به‌عنوان یک نهاد تأسیسی جدید، تعریف عینی و مشخصی ندارد؛ از این رو، لازم است ملاک‌های عینی در قالب مصداق و در آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۴ مصوب ۱۳۹۸ یا در قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی تبیین گردد.

در نظام حقوقی ما، تفکیک و تعریف به اموال مرتبط وجود ندارد و دامنه اموال تحصیل شده از طریق نامشروع و مصادره مبسوط مشخص نیست.

۳.۱.۲. قانون الحاق موادی به قانون نحوه اجرای اصل چهل و نهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و دستورالعمل اجرایی آن مصوب ۱۳۹۹

قانون الحاق موادی به قانون نحوه اجرای اصل چهل و نهم و نیز دستورالعمل اجرایی آن مصوب ۱۳۹۹، به عبارتی قانون «از کجا آورده‌ای» پس از انقلاب است؛ در این قانون شیوه رسیدگی و استناد به ادله و بار اثبات، مبتنی بر نظام حاکم بر تبصره ۱ ماده ۲ قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۹۷^{۱۰۶} است؛ در این راستا، به تصریح این قانون، محکومیت به جرم خاص کیفری لازمه و مقدمه مصادره مبسوط مدنی نیست^{۱۰۷} (مؤلفه رفتار مجرمانه)؛ ضمن اینکه بار اثبات منقلب شده (مؤلفه انقلاب دعوی) و ارزش ادله اثباتی از تحصیل علم به ظن نزدیک به علم و نیز ظن قوی^{۱۰۸} کاهش یافته است (مؤلفه کاهش

۱۰۶. تبصره ۱- مفاد تبصره ۱ ماده ۲ قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۲/۱۱/۱۳۸۶، با اصلاحات و الحاقات بعدی آن در رسیدگی به پرونده‌های موضوع این قانون رعایت می‌شود.

۱۰۷. ماده ۲۴ و ۲۵ قانون مورد بحث.

۱۰۸. مستند به تبصره‌های ۱ و ۳ قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۹۷.

ارزش ادله اثباتی؛ لذا نظام مصادره مبسوط تدوین شده در قانون مورد بحث، مصداق مصادره مبسوط مدنی است.

۲.۲. انعکاس مؤلفه‌های مصادره مبسوط مدنی در قوانین شکلی

سازوکار طراحی شده برای فرایند توقیف و مصادره مبسوط مدنی، در آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۴ الحاقی قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۹۸ توصیف شده است. در این آیین‌نامه دو دسته فهرست، تحریمی و توقیفی، وجود دارد که هر دو ناظر به اشخاص هستند و طبیعتاً شامل اموال نیز می‌شوند؛ با این تفاوت که در فهرست نخست همه اموال فرد موضوع حکم است^{۱۰۹} و این در حالی است که در نوع دوم مال خاصی موضوع حکم توقیفی قرار می‌گیرد. فهرست تحریمی^{۱۱۰}، فهرستی است از مشخصات اشخاص حقیقی یا حقوقی مشمول تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد موضوع قطعنامه ۱۲۶۷ و قطعنامه‌های متعاقب آن و اشخاص مندرج در فهرست تحریم‌های جمهوری اسلامی ایران که از سوی شورای عالی امنیت ملی بر اساس شرایط تعیین شده در قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم مصوب ۱۳۹۴ و اصلاحات بعدی آن و با توجه به قطعنامه شماره ۱۳۷۳ شورای امنیت سازمان ملل متحد تعیین می‌شود. فهرست توقیفی^{۱۱۱}، فهرست اشخاصی است که دستور توقیف اموال زیر در خصوص آنها صادر شده باشد:

- اموالی که ظن حصول آنها از طریق ارتکاب جرم (اعم از پولشویی و جرایم منشأ) وجود داشته باشد.
- اموالی که ظن به اختصاص آنها جهت تأمین مالی تروریسم وجود داشته باشد.
- اموالی که ظن به نامشروع بودن آنها وجود داشته باشد.
- اموالی که در فرایند جرایم یادشده، وسیله ارتکاب جرم بوده یا در اثر جرم تحمیل شده یا حین ارتکاب، استعمال یا برای استعمال اختصاص یافته باشد.

مرکز اطلاعات مالی برای توقیف و مصادره، نظام ریسک‌محور و حساس به ریسک و

۱۰۹. تبصره ۴ ماده ۱۲۴ آیین‌نامه.

۱۱۰. بند ۲ ماده ۱ آیین‌نامه مصوب ۱۳۹۸.

۱۱۱. بند ۲۱ ماده ۱ آیین‌نامه مصوب ۱۳۹۸.

ظن^{۱۱۳} را مبنای عملیات یادشده تعریف کرده است. ملاک ریسک از آمار قضایی فرایندها و معیارهای تشخیص ظن پولشویی استخراج می‌شود^{۱۱۳}. این مرکز مکلف به تعیین معیارها و ملاکها و رویه‌ها جهت تعیین اشخاص مظنون است^{۱۱۴}؛ برای مثال با همکاری سازمان حسابرسی و جامعه حسابداران رسمی ایران، معیارهای معاملات و عملیات مشکوک را تعیین می‌نماید^{۱۱۵}. در مقابل، اشخاص مشمول^{۱۱۶} نیز در صورت داشتن اطلاعات و قراین و شواهد منطقی ظن‌آور در انطباق هویت یک فرد یا نهاد با فهرست توقیفی، به شناسایی مضاعف و توقیف و ضبط اموال مکلف شده‌اند. مؤسسات مالی و اعتباری و بانک مرکزی هم موظف شده‌اند از انجام آن دسته از نقل و انتقالات که یکی از طرفین اشخاص موجود در فهرست تحریمی است، به صورت سامانه‌ای (سیستمی) جلوگیری و گزارش آن را برای مرکز ارسال کنند^{۱۱۷}. در صورت وجود ظن به پولشویی و تأمین مالی تروریسم، مشاغل غیرمالی^{۱۱۸} از جمله اشخاص مشمول مثل ارائه‌دهندگان خدمات ارزی مکلف‌اند مراتب را بدون تأخیر به مرکز گزارش نمایند^{۱۱۹}.

قوة قضاییه باید امکان ارائه درخواست مرکز به مرجع قضایی مربوط را جهت اخذ دستور قضایی و اطلاع‌رسانی به ضابطان قضایی و همچنین ابلاغ آرای صادره به صورت سامانه‌ای (سیستمی) برای مرکز و اشخاص مشمول مربوط فراهم سازد. مقامات قضایی نتیجه بررسی خود در پرونده‌های مطرح‌شده را به مرکز ابلاغ می‌کنند^{۱۲۰} و در مقابل، مرکز نیز می‌بایست ملزومات مربوط به فهرست توقیفی را فراهم سازد. مقام قضایی مکلف است به محض

۱۱۲. وجود ظن قوی به ارتکاب پولشویی و تأمین مالی تروریسم توسط ارباب رجوع را موجب اعلام موضوع به مرکز و ممانعت از انجام هر گونه خدمت به وی تا ۲۴ ساعت دانسته است. ماده ۶۸ آیین‌نامه مصوب ۱۳۹۸.

۱۱۳. تبصره ۲ ماده ۳۲ آیین‌نامه مصوب ۱۳۹۸.

۱۱۴. ماده ۸۳ آیین‌نامه مصوب ۱۳۹۸.

۱۱۵. ماده ۴۶ آیین‌نامه مصوب ۱۳۹۸.

۱۱۶. اشخاص مذکور در مواد ۵ و ۶ قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۹۷.

۱۱۷. تبصره ۲ ماده ۹۹ آیین‌نامه مصوب ۱۳۹۸ و نیز ماده ۱۲۷.

۱۱۸. مشاغل غیرمالی: مشاغلی که شاغلین آن معاملات زیادی را به صورت نقدی انجام‌داده، از نظر پولشویی در معرض خطر قرار دارند؛ از قبیل پیش‌فروش کنندگان مسکن یا خودرو، طلافروشان، صرافان، فروشندگان خودرو، فرشهای قیمتی، فروشندگان عتیقه‌جات و هنر نوع محصول گران‌قیمت.

۱۱۹. تبصره ۳ ماده ۱۱۵. آیین‌نامه ۱۳۹۸؛ تبصره ۵ ماده ۱۱۰ آیین‌نامه ۱۳۹۸.

۱۲۰. مواد ۳۲ و ۳۳ آیین‌نامه مصوب ۱۳۹۸.

دریافت درخواست مرکز مینی بر صدور حکم، به توقیف موقت اموال موضوع جرایم پولشویی و تأمین مالی تروریسم رسیدگی کند، به نحوی که دستور وی حداکثر در پایان بازه زمانی ۲۴ ساعته^{۱۲۱} به مرکز ابلاغ شود^{۱۲۲}.

اشخاص مشمول مکلفاند به محض دریافت دستور مرکز مینی بر انسداد اموال، نسبت به شناسایی و انسداد آنها به مدت ۴۲ ساعت اقدام و فهرست اموال مسدود شده را به تفکیک اقلام و بدون تأخیر برای مرکز ارسال نمایند. مرکز مکلف است ظرف ۴۲ ساعت موضوع را به مرجع قضایی گزارش دهد. چنانچه ظرف این مدت دستور توقیف صادر شود، شخص مشمول اقدامات لازم را به منظور اجرای دستور توقیف صورت می‌دهد؛ در غیر این صورت از مال مورد بحث رفع انسداد به عمل می‌آید^{۱۲۳}.

در صورتی که به هر دلیل امکان توقیف آن اموال وجود نداشته باشد، اموال دارای ارزش معادل با هماهنگی مرجع قضایی توقیف خواهد شد^{۱۲۴}. در فرایند رسیدگی در دادگاه، چنانچه فرد نتواند دلیل کافی مینی بر مشروع بودن خود اقامه کند، اموال موضوع ظن متأخم به علم، مصادره می‌گردد^{۱۲۵} و اجرای آن برعهده معاونت اجرای احکام کیفری دادسرا است^{۱۲۶}.

در نظام حقوقی ما، حداقل ارزش مالی لازم جهت شروع فرایند رسیدگی تعیین شده است. قرارهای احتیاطی تنها منحصر به توقیف و مسدود کردن است؛ حال آنکه به «دستور موقت» نیاز است که صرف ظن جهت توقیف کفایت نماید و نیازی به ظن متأخم به علم نباشد تا مانع آسیب رسیدن به مال شناسایی شده شود. در نظام حقوقی ایران، جهت مصادره مبسوط مدنی مدعی خاص تعریف نشده است و آموزشی به ضابطان و مجریان آن داده نمی‌شود.

۱۲۱. مذکور در تبصره ۱ ماده ۷ مکرر قانون اصلاح مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۹۴.

۱۲۲. ماده ۱۲۳ آیین‌نامه مصوب ۱۳۹۸.

۱۲۳. ماده ۱۲۰ آیین‌نامه مصوب ۱۳۹۸.

۱۲۴. ماده ۱۲۱ آیین‌نامه مصوب ۱۳۹۸.

۱۲۵. ماده ۲ قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۹۷ که شرح بیشتر آن در قسم قبل گذشت.

۱۲۶. ماده ۵۲۷ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲.

نتیجه

همان‌طور که چالش‌های این پژوهش در مقدمه بر دو موضوع مؤلفه‌های مصادرهٔ ميسوط مدنی در نظام‌های حقوقی انگلستان و ایرلند و نیز آسیب‌شناسی نظام حقوقی ایران از طریق رهیافت مطالعهٔ تطبیقی دو کشور یادشده متمرکز بود، می‌توان اذعان داشت که مصادرهٔ ميسوط مدنی دارای سه مؤلفهٔ «الگوی رفتاری مجرمانه»، «کاهش ارزش ادلهٔ اثبات» و «انقلاب دعوی» است. در خصوص اجرای بهینهٔ این نظام، رعایت اصل برابری سلاح‌ها در بحث طریق اثبات، وجود قرارهای تمهیدی لازم جهت بهینه‌سازی مصادرهٔ ميسوط مدنی، وجود نهاد و سازمان مجری مجزا، از مهم‌ترین بایسته‌های اجرایی آن محسوب می‌شود. در نظام حقوقی ایران مؤلفه‌های ماهوی یادشده در قوانینی چون قانون مربوط به رسیدگی به دارایی وزرا و کارمندان دولت اعم از کشوری و لشکری و شهرداری‌ها و مؤسسات وابسته به آنها مصوب ۱۳۳۷، قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۹۷، و قانون الحاق موادی به قانون نحوهٔ اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و دستورالعمل اجرایی آن مصوب ۱۳۹۹ منعکس شده است. همچنین مؤلفه‌های اجرایی آن نیز در مادهٔ ۱۴ آیین‌نامهٔ اجرایی مصوب ۱۳۹۸ آمده است. در انعکاس رهیافت تطبیقی نظام مصادرهٔ ميسوط مدنی دو کشور اروپایی مورد بحث در نظام حقوقی ایران، بایسته‌ها و الزاماتی جهت کارآمدی بیشتر نظام مصادرهٔ ميسوط مدنی قابل ارائه است:

– با امعان نظر به نظام مصادرهٔ ميسوط مدنی در نظام حقوقی انگلستان، لزوم تدوین قرار ثروت توجیه‌ناپذیر (ناشناخته) در قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۹۷ و آیین‌نامهٔ اجرایی آن، پیشنهاد می‌شود تا امکان اجرایی شدن مصادرهٔ ميسوط مدنی برای مجریان قانون به‌عنوان بازوان اجرایی دستگاه عدالت کیفری فراهم گردد. قرار یادشده برای نهادهای مجری قانون، بازگرداندن و بازیابی عواید حاصل از کلاهبرداری، قاچاق مواد مخدر، رشوهٔ سازمان‌یافته و دیگر جرایم کلان اقتصادی را که در کشور نگهداری می‌شود تسهیل می‌کند؛ چراکه اگر توضیح خواننده قانع‌کننده نباشد، اطلاعات جمع‌آوری شده می‌تواند از سوی مقامات برای درخواست مصادرهٔ ميسوط مدنی از دادگاه مورد استفاده قرار گیرد؛ در نتیجهٔ این

قرار، مجریان قانون می‌توانند از دستور ثروت توجیه‌ناپذیر (ناشناخته) استفاده‌کنند تا از مالکان بخواهند تا مثلاً نحوه خرید یک خانه لوکس را فاش کنند و اگر با توضیح وی موافق نیستند، می‌توانند از دادگاه بخواهند که اموال را توقیف‌کند تا بتواند در نهایت موضوع مصادره مبسوط قرار گیرد؛ بنابراین، نهادهای مجری می‌توانند از طریق دستور یادشده، شخص یا شرکتی را ملزم نمایند تا اسناد و اطلاعات مربوطه را در خصوص اثبات اینکه اموال موردنظر از طریق مشروع تحصیل شده است، ارائه دهند و این دستور در واقع یک راه جایگزین جهت تحصیل اطلاعات و همین‌طور ردیابی اموال است. این درحالی است که بدون قرار یادشده برای نهادهای مجری، چنین اختیاری وجود ندارد و می‌بایست این اطلاعات را از نهادهای مربوط دیگر مثل ثبت اسناد و دارایی دریافت‌کنند. با توجه به فقدان شفافیت مالی نظام‌مند و سازمان‌یافته در سیستم حقوقی و اقتصادی ایران، چنین قراری در بسیاری از موارد می‌تواند نقصان نظام شفافیت اموال را کاهش دهد و به کارآمدی نظام مصادره مبسوط بینجامد.

— ملاک در کاهش ارزش ادله اثبات دعوا در مصادره مبسوط بیان‌شده در قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۹۷، موجب سلیقه‌ای شدن و خودتفسیری قانون می‌شود؛ چراکه مفاهیم استفاده‌شده مبهم است و قابلیت تفسیرهای متعددی دارد. در نظام حقوقی انگلستان و ایرلند، «توازن احتمالات» به‌عنوان یک قاعده اثباتی در دعاوی مدنی شناخته می‌شود که مصادیق آن در رویه‌های قضایی مشخص است؛ حال آنکه دو ملاک کاهش ارزش ادله اثبات دعوا تعریف‌شده در مقررات حقوقی ایران، «ظن نزدیک به علم» و «ظن قوی» به‌عنوان یک نهاد تأسیسی جدید، در دو قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۹۷ و قانون الحاق موادی به قانون اجرای اصل ۴۹ و دستورالعمل اجرایی آن مصوب ۱۳۹۹، تعریف عینی و مشخصی ندارد. با توجه به اینکه این دو ملاک تنزل‌یافته اثباتی ادله، در دو قانون جزایی و حقوقی (مدنی) به‌کار رفته است، سؤالی که به ذهن‌خطور می‌کند این است که آیا قانون‌گذار از دو عبارت یک مفهوم را اراده کرده یا دو مفهوم متفاوت؟ مضافاً اینکه اصل تأسیسی بودن الفاظ نیز بر این

ابهام افزوده است. در این حالت آیا ملاک عینی ارائه نشده مبنی بر اینکه منظور از ظن نزدیک به علم همان علم عرفی است که از علم فلسفی و دقت فلسفی خارج است و با رجوع به عرف مشخص می‌شود، یا منظور ظنی است که از شک گذشته و به مرحله علم نرسیده است؟ با توجه به قید «نزدیک به علم» یعنی ظن بیش از ۸۰ تا ۹۰ درصد، ابهام در مفاهیم و انعطاف در معنی موجب سردرگمی محاکم و سوءاستفاده مجرمان از ابهام قانونی می‌گردد؛ ضمن اینکه دادرسی را از حالت قانون محوری به سمت شخص محوری پیش می‌برد، به نحوی که هر شعبه نسبت به یک موضوع واحد می‌تواند آرای خاص خود را داشته باشد؛ بنابراین با هدف عینی‌تر شدن و ارائه ملاک ظن متأخم به علم و تعریف مصداقی در کنار تعریف مفهومی از دو عبارت «ظن متأخم به علم» و «ظن قوی‌تر»، اصلاح دو قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۹۷ و قانون الحاق موادی به قانون اجرای اصل ۴۹ و دستورالعمل اجرایی آن مصوب ۱۳۹۹ پیشنهاد می‌شود.

— برابری سلاح‌ها، به این معنی است که شرایط تعریف شده برای هریک از طرفین باید به گونه‌ای باشد که هیچ‌یک از طرفین به صورت اساسی نسبت به دیگری در وضعیت نامناسب‌تری جهت اثبات و ردّ دعوا قرار نگیرد. در پرتو این اصل است که در آیین دادرسی کیفری هر دو طرف از حق دفاع برخوردارند؛ هر دو طرف حق داشتن و اتخاذ وکیل دارند؛ هر دو طرف از حق دسترسی به پرونده برخوردارند که از جمله این حقوق، ارزش ادله اثباتی مورد استناد است. هر دو طرف باید بتوانند برای اثبات مدعای خود از یک نوع ادله با ارزش اثباتی برابر بهره ببرند؛ از این رو در نظام‌های حقوقی انگلستان و ایرلند، همان‌طور که دادستان و قاضی مبتنی بر ادله اثباتی با ارزش کاهش یافته «توازن احتمالات» می‌توانستند اموال متهم را موضوع مصادره مبسوط مدنی قرار دهند، متهم نیز می‌توانست مبتنی بر توازن احتمالات، مشروع بودن اموال خود را اثبات کند. این درحالی است که در نظام حقوقی ایران با اینکه دادگاه و دادستان می‌توانند بر اساس دلیل اثباتی با ارزش کاهش یافته «ظن متأخم به علم» یا «ظن قوی» اموال متهم را موضوع مصادره مبسوط مدنی قرار دهند، اما مشخص نیست که آیا متهم نیز از چنین حقی برخوردار است یا اینکه برای رفع اتهام از خود باید ادله علم‌آور و فرای ظن

- معقولانه ارائه کند. در این راستا، اصلاح دو قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۹۷ و قانون الحاق موادی به قانون اجرای اصل ۴۹ و دستورالعمل اجرایی آن مصوب ۱۳۹۹ پیشنهاد می‌شود.
- در نظام حقوقی ایران، توقیف اموال موضوع مصادره مبسوط مدنی در مرحله تحقیقات، تنها به ۲۴ ساعت یا ۴۸ ساعت محدود شده است؛ حال آنکه با توجه به هدف مصادره مبسوط مدنی در مبارزه با اموال حاصل از جرایم سازمان‌یافته، لازم است که زمان کافی به مجریان قانون اعطا گردد؛ از این رو در نظام حقوقی ایرلند و انگلستان ۲ سال تا ۷ سال مال موضوع مصادره می‌تواند در مرحله تحقیقات توقیف گردد تا از این طریق ریسک موفقیت مجرمان سازمان‌یافته و کلان اقتصادی در مخفی داشتن منشأ اموال مجرمانه به حداقل ممکن برسد و جرایم و سازمان‌های مجرمانه کشف و منهدم گردند همچنین فقدان موفقیت آنها در کسب منفعت مالی که هدف غایی سازمان‌های مجرمانه است، خود مانع بزرگی در استمرار فعالیت سازمان خواهد بود. در این راستا، اصلاح آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۴ پولشویی مصوب ۱۳۹۸ پیشنهاد می‌شود.
- اختیارات و مؤلفه‌های اجرایی مصادره مبسوط مدنی تبیین شده در آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۴ پولشویی مصوب ۱۳۹۸، نباید تنها منحصر به مرکز ملی اطلاعات مالی باشد. این مرکز باید مثل همه کشورهای وظیفه گردش اطلاعات و شفافیت اطلاعات را به عهده داشته باشد و این اختیارات تنها به عنوان وظایف محوله مکمل برای وی محسوب گردد، زیرا مرکز فاقد بازوی اجرایی است؛ بنابراین، بسیاری از اختیارات و مؤلفه‌های اجرایی مصادره مبسوط مدنی می‌بایست – آن چنان که در نظام انگلستان و ایرلند به عنوان دو نظام پیشرو در این عرصه وجود دارد – در اختیار نهاد مجری مثلاً اداره بازیابی اموال قرار گیرد. بنابراین با توجه به تأسیس نهاد مصادره مبسوط در قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۹۷، تشکیل «نهاد بازیابی اموال» ضمن قانون یادشده پیشنهاد می‌شود.
- اصطلاح کلی عبارت «ابعاد حقوقی آن به عنوان جرم مستقل» در ضمن ماده ۱۴۶ آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۴، نمی‌تواند بیان‌کننده آثار استقلال جرم پولشویی در

مجموعه قوانین کیفری باشد. استقلال جرم پولشویی عبارت دیگری از مصادره مبسوط مدنی است. در این راستا با توجه به شرح فصل نخست، می‌توان ادعان داشت لازمه استقلال جرم پولشویی و آثار و ابعاد حقوقی آن، طریق اثبات است که رفتار مجرمانه، و الگوی رفتاری مجرمانه تعریف می‌شود. ارزش ادله اثباتی در استقلال جرم پولشویی نسبت به شرایطی که متکی بر اثبات جرم منشأ و به صورت قاعده «فرای ظن معقولانه» است متفاوت است؛ چراکه در شرایط عدم استقلال جرم پولشویی، اصل برائت و اماره ید بر آن پیشی داشت و اثبات جرم برعهده دادستان قرار داشت؛ حال آنکه در رویکرد استقلالی جرم پولشویی، ارزش ادله اثباتی، تقلیل یافته و در نظام حقوقی ما به صورت «ظن متأخم به علم» یا همان «علم عرفی» یا همان «اطمینان» و حتی می‌توان گفت «ظن قوی» که نوعاً قابلیت اتکای عقلا را دارد، ظاهر شده است؛ بنابراین در تعارض با قاعده درء، اصل برائت، اماره ید، اصل صحت معاملات، اماره مجرمیت مقدم شده و بار اثبات منقلب می‌شود. در این شرایط است که متهم باید جهت اثبات مشروعیت اموال خود و رفع اماره مجرمیت و شیوه اثباتی الگوی رفتار مجرمانه، اقامه دلیل و مدرک نماید؛ از این رو، اموال موضوع مصادره منحصر به اموال موضوع جرم منشأ نیست که در دامنه جرم پولشویی قرار گرفته و به اموال دیگر تبدیل شده است، بلکه به همه اموال متهم ناشی از الگوی رفتار مجرمانه وی تسری می‌یابد. در این راستا پیشنهاد می‌شود آیین‌نامه ماده ۱۴۶، آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۴ مصوب ۱۳۹۸ با شناخت سیستماتیک از استقلال جرم پولشویی و بایسته‌های آن، شرح مذاکرات در تبادل نظر فرایندهای قانونی که شرح آنها در مقاله گذشت، تغییر رویکرد قانون‌گذار از تغییر مواد ۱، ذکر مستقل جرم پولشویی در کنار جرم منشأ در مواد ۳ و ۹ قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی و درنهایت تأسیس نظام مصادره مبسوط در نظام حقوقی ایران، تدوین گردد.

— در خصوص همه اموال، یک نظام مصادره مبسوط مدنی مشابه تقنین شده است؛ حال آنکه با توجه به نقش کلیدی که وجه نقد در ثبات اقتصادی کشور دارد و همچنین نبود شفافیت منشأ آن به دلیل فقدان شکل‌گیری نظام شفاف پولی و اعتباری در کشور ما، باید همانند کشور انگلستان در مورد مناطق پرریسک از جمله

گمرک‌ها و مناطق مرزی (موارد پرخطر) و مبادی ورود و خروج، در خصوص وجه نقد (به‌طور ویژه ارزش خارجی) از نظام مصادره مبسوط مدنی اموال خاص و مقررات ویژه در قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۹۷ بهره‌گیریم.

منابع و مأخذ

الف) منابع فارسی

- کتابها

۱. پاک‌جو، افشین و آقامحمدی، منصور (۱۳۹۰). *آشنایی با اصول استرداد دارایی‌های ناشی از فساد*، تهران: رسانه تخصصی.
۲. پالیزیان، مهدی (۱۳۹۷). *تحولات تحصیل دلیل در جرم اقتصادی پولشویی با رویکرد تطبیقی اسناد بین‌المللی و مقررات ایران و انگلستان*، شاهرود: دانشگاه آزاد اسلامی.
۳. دلیر، حمید (۱۳۸۶). *اموال مرتبط با جرم در حقوق ایران، انگلستان و اسناد بین‌المللی*، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
۴. ساکی، محمدرضا (۱۳۹۰). *حقوق کیفری اقتصادی*، تهران: انتشارات جنگل.
۵. محمدی، حمید (۱۳۷۵). *ضبط، مصادره، و استرداد اموال*، تهران: گنج دانش.
۶. ملازمیان، مسعود (۱۳۸۷). *سیاست جنایی تقنینی ایران در جرایم اقتصادی*، تهران: انتشارات جاودانه.
۷. مؤسسه موج (۱۳۸۹). *سیاست‌های ضدفساد در آسیا و اقیانوسیه*، تهران: نشر مرکز پژوهش‌های مجلس.
۸. نورزاد، مجتبی (۱۳۸۹). *جرایم اقتصادی در حقوق کیفری ایران*، تهران: انتشارات جنگل، جاودانه.

مقالات:

۹. احدی، فاطمه، کرمانیان، پروش (۱۴۰۰). امکانسنجی عملیاتی کردن نهاد معامله اتهام در ایران با تأکید بر مدیریت‌گرایی حقوق کیفری، *مطالعات حقوق تطبیقی معاصر*، ۱۲(۲۲)، ۱-۲۲.
- Doi: 10.22034/LAW.2021.12948
۱۰. صانعی، سعید، حسینی، سید حسین؛ سیدزاده ثانی، سید مهدی (۱۴۰۱). ارجاع ماده ۴۵ الحاقی قانون مبارزه با مواد مخدر به فقه کیفری؛ تحدید یا توسعه سیاست کیفری سخت‌گیرانه، *مطالعات حقوق تطبیقی معاصر*، ۱۳(۲۷)، ۱۴۸-۱۲۳.

Doi: 10.22034/LAW.2021.45826.2891

۱۱. غمامی، مجید (۱۴۰۱) جستاری تطبیقی در اوصاف نظام دادرسی مطلوب، *مطالعات حقوق تطبیقی معاصر*، ۱۳(۲۷):۱۴۹-۱۷۰.

Doi: 10.22034/LAW.2021.46656.2929

۱۲. یوسفیان شوره‌دلی، بهنام (۱۳۸۹). رویکرد نوین نسبت به اموال مجرمین در بزهکاری سازمان‌یافته یا اقتصادی مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و فرانسه، *تحقیقات حقوقی*، ۳(۱۳).

- گزارش‌ها

۱۳. گزارش جلسه ۱۸۳۸۸۴ مجمع مشورتی فقهی شورای نگهبان مورخ ۱۳۹۷/۳/۶ و ۱۳۹۷/۳/۷. ص ۱ و ۲.

۱۴. گزارش اظهار نظر مجمع مشورتی حقوقی شورای نگهبان در خصوص لایحه قانون مبارزه با پولشویی، کد گزارش ۹۷۰۳۰۲۸؛ تاریخ انتشار ۱۳۹۷/۳/۸.

(ب) منابع انگلیسی

- Books

- 15.Brussels (2014). *Center for the Study of Democracy, Disposal of Confiscated Assets in the EU Member States*, Press: Laws and Practices.
- 16.FATF (2018-2012). *International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation*, Paris: published by FATF.
- 17.FATF (2018). *President's Paper: Anti-money Laundering and Counter Terrorist Financing for Judges and Prosecutors*, Paris: Published by FATF.
18. FATF (2018). *Methodology for Assessing Compliance with the FATF Recommendations and the Effectiveness of AML/CFT Systems* Paris: published by FATF.
- 19.FATF (2012). *BEST Practices on Confiscation (Recommendations)*

4 and 38 and A Framework for Ongoing Work on Asset Recovery
Paris: Published by FATF.

20. Grant Shapps(2006). *The Report Underperformance of the Assets Recovery*, press:hi/uk_politics.
21. Guy Stessens, (2000). *Money Laundering: A New International Law Enforcement Model*, Cambridge: Cambridge University Press,
22. Home Secretary, (2016). *Amber Rudd's Speech on Economic Crime at the Financial Conduct Authority Annual Crime Conference* PRESS: gov.uk/government.
23. Jon Petter Rui / Ulrich (2015). *Sieber; Non-Conviction-Based Confiscation in Europe*, Berlin: Max Planck.
24. Klentiana Mahmutaj, (2009). *Cash Forfeiture Following Acquittal: 'An Affront to Public Perception' or a Breach of a Fundamental Human Right?* Press: Criminal Law Review.
25. Rui JP de Figueiredo Jr.(2011). *The Civil Asset Forfeiture Approach to Organized Crime*: Euclid.
26. Stefan D. Cassella: (2013). *Asset Recovery: The American Experience that Appeared in Euclid*, The European: Criminal Law Associations.
27. **Articles**
28. Anthony, Kennedy, (2004). Justifying the Civil Recovery of Criminal Proceeds, *Journal of Financial Crime*.
29. F. Alagna, (2015). "Non-Conviction Based Confiscation: Why the EU Directive is a Missed Opportunity, *European Journal on Criminal Policy and Research*.
30. Sofia Milone, (2017). On the borders of criminal law. A Tentative Assessment of Italian "Non-Conviction based Extended Confiscation, *New Journal of European Criminal Law*, Vol^a The Author(s). Reprints and permissionssagepub.co.uk/journals Permissions.
31. Stefan, Cassella, (2008). The Case for Civil Forfeiture, Why in Rem

Proceedings are an Essential Tool for Recovering the Proceeds of Crime. *Journal of Money Laundering Control*.

- Cases

32. Judgmental Procedure According to the Supreme Court in *F McK. v AF and JPMF* (2005). 2 IR 163
33. Judgmental Procedure *Imran Ahmed v HMCRC* (2013). EWHC 2241 (Admin) (49).
34. Judgmental Procedure (In *Serious Organised Crime Agency v Hymans* (2011) EWHC 3332 (QB)).
35. Judgmental Procedure (*Murphy v M(G)* (2001). 4 IR 113, at Para 108.; *CAB v Kelly & Anor* (2012) IRSC 64 , para 32;
36. Judgmental Procedure, *Gilligan v CAB* (1998) 3 IR 185 , paras 78 – 101, confirmed by the Supreme Court on Appeal in *Murphy v M(G)* (2001). 4 IR 113 , paras 71–127.
37. Judgmental Procedure *McK v D* [2004] 2 ILRM 419 .
38. Judgmental procedure Per Williams J in *SOCA v Gale and Others* (2009) EWHC 1015 (QB) (17). This Approach was Confirmed in *SOCA v Coughlan* (2012). EWHC 429 (QB) (14).
39. Judgmental Procedure Per Williams J in *SOCA v Gale and Others* (2009) EWHC 1015 (QB) (17). This Approach was Confirmed in *SOCA v Coughlan* (2012). EWHC 429 (QB) (14).
40. Judgmental Procedure *the Director of ARA and Others v Green and Others* (2005) EWHC 3168 (Admin) (33).